

تبیین رویکرد حمایت اجتماعی از بزه‌دیدگان جرائم تروریستی

میرزاعلی ادابی^۱، دکتر مهدی صبوری‌پور^۲ و دکتر سید حسن هاشمی^۳

تاریخ وصول: ۱۴۰۱/۸/۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۲۰

چکیده:

تبیین رویکرد حمایت اجتماعی از بزه‌دیدگان جرائم تروریستی و نقض حقوق شهروندی باعث تکاپو و ایجاد اطوار متعدد در حمایت‌های قانونی و اجتماعی در این زمینه گردیده است. به حمایت از بزه‌دیدگان جرائم تروریستی با محوریت مدلول نقض حقوق اجتماعی بزه‌دیدگان جرائم تروریستی و فرضیه‌سازی حمایت اجتماعی بزه‌دیدگان جرائم تروریستی مطالبی را تقریر نماید و سعی داریم در این زمینه به وحدت رویه‌ای مطلوب برسیم. تحقیق پیش‌رو، توصیفی - تحلیلی، و روش گردآوری اطلاعات مبتنی بر مطالعات کتابخانه‌ای و تحلیل منابع موجود و با امان نظر از فقها و حقوقدانان و اساتید جامعه‌شناس، موضوع را تبیین و تشریح نماید؛ ابزارگردآوری اطلاعات از طریق فیش‌برداری، بانک‌های اطلاعاتی، شبکه‌های کامپیوتری و استفاده از نرم‌افزارهای تخصصی می‌باشد. در زمینه تحقیق بررسی جامعه آماری نشانگر این مهم است که حمایت از بزه‌دیدگان جرایم تروریستی در قالب حمایت اقتصادی، فرهنگی و قضایی تا میزان قابل قبولی صورت پذیرفته است.

مفاهیم کلیدی: تروریست، تروریسم، حمایت اجتماعی، فتک، اغتیال

^۱ دانشجوی دکتری، گروه حقوق، واحد بیرجند، دانشگاه آزاد اسلامی، بیرجند، ایران dr.adabi061@gmail.com

^۲ استادیار، گروه حقوق، واحد بیرجند، دانشگاه آزاد اسلامی، بیرجند، ایران (نویسنده مسئول)

m_saboorigpour@sbu.ac.ir

^۳ استادیار، گروه جزا و جرم‌شناسی، واحد بیرجند، دانشگاه آزاد اسلامی، بیرجند، ایران hashemi@iaubir.ac.ir

مقدمه و بیان مسأله

تروریسم تحت عنوان جرمی در حق بشریت از مباحث جدی حقوق داخلی و بین‌المللی می‌باشد که ابعاد جدید تروریسم، حقوق قانونی، فرهنگ اجتماعی و باورهای مذهبی و فرهنگی ملت‌ها را مورد حمله قرار می‌دهد؛ لذا تبیین جرم‌انگاری و پاسخدهی کیفری با پردازش و تبیین رویکرد حمایت اجتماعی بایسته واری است. همچنین، نگرش‌سنجی انطباق‌پذیر و ساختارگرای حقوق بین‌الملل و اسلامی بر پایه استظهار بر پایبندی نگرش ایرانی - اسلامی به معاهدات بین‌المللی اصولاً به ترور با هر انگیزه و توجیه شرعی انجام گردد محکوم بوده و اسلام قائل به مجازات قاتل و باطل نشدن خون انسان بی‌گناه و پیشگیری از ترور است. افزون بر این، نگرشگری به امکان‌پذیری مبانی قوانین بین‌المللی قائلین به مسأله حمایت از بزه‌دیدگان جرایم تروریستی در حقوق بین‌الملل با استنباط به نقض حقوق اساسی حقوق بشری، قحطی و فقر، تجاوز به حاکمیت و جانب‌داری اجتماعی و قانونی از بزه‌دیدگان جرائم تروریستی با محوریت ارتکاز عقلایی و نگرشگری به امکان‌پذیری مبانی قوانین اسلامی با استدلال به محقون‌الدم بودن انسان‌ها و طرح‌ریزی التقای قانونی با پدیده مزبور در قالب مفاهیمی مانند محاربه، فتک و اغتیال قابل توجیه است. لازم به ذکر است که مدلول نقض حقوق بزه‌دیدگان جرائم تروریستی در حیطة نقض حقوق بشر می‌توان به تضييع حق حیات، حق آزادی بیان، حق آزادی اجتماع، حق آزادی فکر، عقیده و مذهب، حقوق اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی عدم برخورداری از امنیت در زندگی اجتماعی، تجاوز به حاکمیت، مطلق شکنجه غیرانسانی و اهانت، قحطی و فقر، انهدام منابع حیاتی مانند سیستم آب و برق، ایجاد جوّ ترس و تهدید در سطح عمومی اجتماع افرون بر قربانی ترور، پخش مواد محترقه و آلوده‌کننده با اثرگذاری بر محیط و اجتماع انسانی و جرح فیزیکی مسبوق به آسیب افراد اجتماع به قصد انتقام اشاره کرد. بر این اساس، اسلوب نگرشگری واقع‌گرای جانب‌داری از بزه‌دیدگان جرایم تروریستی بر استظهار بر معقول بودن حمایت از بزه‌دیدگان در قالب مصادیقی هم‌چون کاهش آسیب‌پذیری فردی - اجتماعی، جبران خسارت بزه‌دیدگان، کمک‌های فوری پزشکی و مشاوره‌های روان‌شناسی، تفهیم حقوق و ایجاد تسهیلات لازم در زمینه طرح شکایت و پذیرش مشارکت فعال در جریان رسیدگی‌ها با محوریت قوانین داخلی و بین‌المللی استوار است. همچنین، یکی از مضامین خسارت‌زدایی از بزه‌دیدگان تروریسم از طریق مجازات، جبران خسارت‌ها ناشی از تروریسم توسط بزه‌کار با استدلال به اصل شخصی بودن، جبران توسط دولت با برهان «من له الغرم فعلیه الغرم»، رعایت مصالح عاطفی، سیاسی و قصور در

انجام وظیفه «والذین هم لامانتهم و عهدهم راعون» فالامام راع و هو مسئول عن رعیتة»، هدر نرفتن خون مسلمان «لا یطل دم امری مسلم» توسط بیت‌المال محقق می‌گردد. به نظر می‌رسد که پندار ناصواب از رسم مفهومی تروریسم و عدم اتخاذ تدابیری در مواجهه با آن در حقوق ایران و بین‌الملل در معیت کاربست‌های حمایت‌های نام برده سابق‌الذکر باعث گردید که این موضوع در تحقیق پیش رو مطرح گردد. بنابراین، تحقیق پیش‌رو با نگاهی به سیر تکوینی ترور و مرور شرایط قانونی و اجتماعی بزه‌دیدگان جرائم تروریستی و کُنش اجتماعی به حمایت از بزه‌دیدگان جرائم تروریستی با محوریت مدل‌ول نقض حقوق اجتماعی بزه‌دیدگان جرائم تروریستی و فرضیه‌سازی قانونی و حمایت اجتماعی بزه‌دیدگان جرائم تروریستی در پی پاسخگویی به این خلاء و چالش‌گری می‌باشد که رویکرد قانونی و اجتماعی نسبت به حمایت از بزه‌دیدگان جرایم تروریستی به‌عنوان قربانی جرمی مغفول و سلب حیات انسان‌های بی‌گناه مورد غفلت قرار گرفته چیست؟ رسم مفهومی تروریسم چه خواستگاهی در پاسخدهی در حقوق کیفری بین‌المللی و داخلی دارد؟ ترسیم الگوی اسلامی - ایرانی و راهکارهای رفع ابهام در این خصوص چگونه می‌تواند منجر به حمایت قانونی و اجتماعی فزون‌تری گردد؟ آیا ارتقای موقعیت و جایگاه بزه‌دیدگان در فرآیند دادرسی با اعطای نقشی فعال به بزه‌دیدگان و ترمیم خسارت‌های مادی و معنوی آنان در جهت تحقق عدالت کیفری میسر می‌باشد؟

پیشینه پژوهش

امروزه حمایت از بزه‌دیدگان از جنبه‌های مختلف امری ضروری تلقی می‌شود و دارای اهمیت است. چرا که تروریسم مضاف بر اینکه تهدیدی بر امنیت و نظم عمومی ملی و بین‌المللی است، آثار روحی و جسمی گسترده‌ای به دنبال دارد. لذا از جهات مختلف می‌توان ضرورت توجه خاص به آن را احساس کرد. به‌عنوان مثال اگر از مبنای فلسفی و ایدئولوژیک به موضوع نگریسته شود، حمایت از بزه‌دیدگان و قربانیان مبتنی بر مستضعف واقع شدن آنان است که بر اثر ستم‌های دیگران تضعیف گردیده‌اند، لذا تکلیف شرعی بر عهده تمام هم‌کیشان آنها است که در جهت کمک و یاری به آنها از هیچ کمکی دریغ ننمایند. از منظری دیگر، کمک به قربانیان جرایم باید بخشی از ارزش‌های اساسی جامعه محسوب شود. بنابراین، اگر از منظر کارکردی نیز به موضوع نگریسته شود، به دلیل آنکه امکان پیشگیری از تمام جرایم وجود ندارد، تنها چاره ممکن حمایت از بزه‌دیدگان و تخفیف اثرات پدیده مجرمانه است و این حمایت مستلزم تبیین و تعریف مشخص از

تروریسم و بزه‌دیدگان آن و همین‌طور حمایت و جبران که ناظر بر پیش از وقوع و پس از آن می‌گردد بوده و بررسی اسناد بین‌المللی در این راستا از اهمیت برخوردار است. به این ترتیب ملاحظه می‌شود که حمایت از بزه‌دیده از ضرورت‌های یک نظام عدالت کیفری کارآمد است. آنچه که انجام این تحقیق را ضرورت می‌بخشد این است که با شناخت مبانی و اصول حمایتی شناخته شده در اسناد بین‌المللی به تبیین راه‌کارها و شیوه‌های حمایتی اعم از پیش‌گیرانه (جهت مقابله با پدیده تروریسم و مقابله با آن) و همچنین جبرانی (مالی و روانی) رسید و این امر که چگونه می‌توان جهت توسعه چتر حمایت از بزه‌دیدگان و جبران خلأهای قانون‌گذاری در نظام عدالت کیفری ایران از آن‌ها استفاده کرد.

حسینی (۱۳۸۷)، در پژوهشی با عنوان تروریسم بین‌المللی از دیدگاه اسلام به مفهوم ترور و مصادیق آن در فقه می‌پردازد و بیان می‌نماید که در اسلام چنین جرایمی شناسایی شده است. در این پژوهش هر چند به موضوع تروریسم اشاره نموده اما بررسی صرفاً جنبه فقهی دارد و اشاره‌ای به نحوه حمایت اجتماعی از بزه‌دیدگان ذکر نشده است که از نقاط افتراق با پژوهش پیش رو محسوب می‌گردد.

هادویان (۱۳۸۲)، در پژوهشی تحت عنوان مفهوم تروریسم و موضع حقوق اسلامی نسبت به آن به دنبال پاسخگویی به این پرسش است که در حقوق اسلام و بین‌الملل مفهوم تروریسم چیست و در صورت ممنوعیت تروریسم، در حقوق اسلام در قالب چه مفاهیمی جرم‌انگاری می‌گردد. این پژوهش هر چند در بخشی از مفهوم شناسی با اولویت اسلامی با تحقیق پیش رو برابری دارد اما بیان اشاره نمود که موضوع اصلی نحوه حمایت اجتماعی از جرایم تروستی است که باعث تمایز پژوهش یا مقاله ما شده است.

نعمتی (۱۳۹۹)، در پژوهشی تحت عنوان رهیافت‌های پیش‌نگرانه در مهار تروریسم در پی بیان این مهم است که ناکارآمدی رویکردهای مجازات محور پس از وقوع حملات تروریستی در پیشگیری از این پدیده مجرمانه، به گسترش راهبردهای جدید کنترل تروریسم از رهگذر سازکارهای پیش‌دستانه و اتخاذ تدابیر پیشگیرانه قبل از وقوع جرایم تروریستی منجر شده است. مقاله حاضر درصدد است با استفاده از روش تحقیق توصیفی - اسنادی به در پی پاسخ به این پرسش است که در راستای پیشگیری از مخاطرات زیانبار تروریسم در مرحله پیش از ارتکاب جرایم تروریستی چه تمهیدات پیش‌نگرانه‌ای در نظام‌های حقوقی پیش‌بینی شده‌اند؟ پاسخ دهد. امروزه رهیافت‌های پیش‌نگر جهت مهار تروریسم جایگاه ویژه‌ای در نظام‌های حقوقی یافته و نظام‌های تقنینی با اتخاذ سازکارهای

قبل از وقوع تهدیدات تروریستی، رویکرد آینده‌نگری را نسبت به این پدیده خطرناک اتخاذ کرده‌اند.

سیر مطالب پژوهش، در تنقیح موضوع "تبیین رویکرد حمایت اجتماعی از بزه‌دیدگان جرائم تروریستی" با رویکرد عمومیت و جامعیت موضوع آن مدنظر است. افزون بر این، پایه بحث بر استظهار از احکام فقه اجتماعی و قوانین مخصوص و بیان آرا اندیشمندان اسلامی - ایرانی استوار است. بدواً برای مشخص شدن موضوع، ناگزیر باید با مفهوم آن آشنا شد.

رسم مفهومی تروریسم

احاله به ادبیات حاضر، ما را با تعاریف بسیاری در لغت و فقه اجتماعی مواجه می‌سازد. هر یک از این تعاریف، بر جهتی از "تروریسم" تأکید افزون‌تری کرده و شخیص "حمایت اجتماعی از بزه‌دیدگان" در جرائم تروریستی را توصیف می‌کنند.

مفهوم‌شناسی تروریسم در لغت

در فرهنگ فارسی دهخدا «ترور» به معنای ترس و وحشت زیاد می‌باشد (دهخدا، ۱۳۶۱، ذیل کلمه ترور)؛ افزون بر این، مقصود از «تروریست» طرفدار خشونت و عامل ایجاد رعب و ترس معارفه شده است (دهخدا، ۱۳۶۷:۴۳۱). همچنین، ترور در فرهنگ اسلامی - ایرانی به معنای قتل سیاسی به وسیله سلاح آمده است (محسنی، ۱۳۹۰: ۲۰۰). در فرهنگ اسلامی - عربی تروریسم از کلمه «الرهاب» به معنای خوف و خشونت و سخت‌گیری اتخاذ شده است (حمیری، ۱۴۲۰:۲۶۵۳، جلد ۴). در زبان انگلیسی ترور به معنای ترساندن، ترس و وحشت است (ناجی‌راد، ۱۳۸۷: ۳۲؛ طیب، ۱۳۸۲: ۱۹). در فرهنگ پیشرفته آکسفورد آمده است: «تروریسم به روشی اطلاق می‌شود که هدفش استفاده از خشونت یا تهدید برای دستیابی به اهداف سیاسی است (آکسفورد، ۱۹۹۳).

طرح اصطلاحی مفهوم تروریسم

مفهوم ترور و مباحث مطروحه مرتبط در متون بین‌المللی واژه‌ای نوین نیست که در ذیل اجمالاً مطالبی جهت تنویر موضوع بیان خواهد شد.

نویسندگان غربی در ارتباط با «تروریسم» تحلیل‌هایی از جمله الگوی نظام‌یافته از رفتار خشونت‌آمیز که جمعیتی را تهدید نماید؛ عملی نامتعارف به منظور تأثیرگذاری با چاشنی تهدید و خشونت؛ یا ارتکاب اعمال غیر قانونی برای وصول اهداف سیاسی ارائه داده‌اند (حسینی، ۱۳۸۷:۱۷). افزون بر این تعاریف، به‌طور کلی تروریسم شامل عمل تروریستی، اشخاص و سازمان‌های تروریستی است (سیم‌بر، ۱۳۸۵:۱۷۴). در کنوانسیون ۱۹۷۷ اروپا برای مبارزه با تروریسم تعریفی از آن ارائه گردید که عبارت است از «یک حمله جدی که شامل اقدام علیه زندگی، سلامت جسمانی، آزادی اشخاص حفاظت شده و تهاجمی که با آدم‌ربایی، گروگان‌گیری و بازداشت غیر قانونی همراه می‌باشد» که دستاورد چنین اقداماتی تحت تأثیر قرار دادن خط مشی اجتماعی می‌باشد. لازم به ذکر است که تروریسم نوعی عمل است ولی تروریست موضوع قانون تلقی می‌شود (سیم‌بر، ۱۳۸۵:۱۷۵).

نگرشی ایرانی - اسلامی مفهوم تروریسم

هر چند که مفهوم تروریسم بدو در اروپا شکل گرفت (شاهرودی، ۱۳۸۰:۱۳). اما مسبقاً با اصطلاحاتی خاص در متون با نگرش ایرانی - اسلامی وجود حقیقی داشته است. امید زنجانی ترور را هر نوع عمل جهت فساد و متضمن به خطر افتادن امنیت و ایجاد زمینه تعرض و محدودیت در مورد حقوق مشروع بشری و موجب سلب آرامش گردد (عمید زنجانی، ۱۳۷۷:۴۲۶)؛ بنابراین می‌توان ابراز نمود که تروریست کسی است که دست به سلاح می‌برد که در اجتماع ایجاد رعب و وحشت نماید. در ترمینولوژی حقوق تروریسم نام جرم خاصی نیست ولی به هر نوع رفتار فردی یا گروهی اطلاق می‌شود که هدف آن ایجاد اختلال مهم و جدی در نظم عمومی با ایجاد ترس و وحشت برای نیل به درخواست‌های سیاسی، مالی، مذهبی، آزادی و ... با ایجاد ناامنی و ترس در مردم است (گلدوزیان، ۱۳۸۹:۴۲۳). نگرش ایرانی - اسلامی اصولاً ترور با هر انگیزه و توجیه شرعی انجام گردد در دین مبین اسلام و فقه شیعه جایگاهی ندارد و به‌طور کلی ایجاد جوّ خشونت، ارباب و تهدید بر خلاف قوانین جاری کشور و قیام بر ضد حکومت (گاهی تحت عنوان مبارزه با تروریست) است (مکارم شیرازی، ۱۴۶:۱۴۲۴؛ جلد دوم) و علاوه بر تجاوز آشکار به حقوق بندگان خدا، هرج و مرج و اختلال نظام را در پی دارد؛ لذا به‌طور کلی در اسلام از ترور مخالفین نهی شده است (منتظری، ۱۳۸۴:۳۴۳؛ جلد دوم).

مضمون‌شناسی اجتماعی تروریسم

در مضمون‌شناسی اجتماعی مفهوم تروریسم با مفاهیمی مانند خشونت و تهدید مواجه هستیم. آلن بیرو در فرهنگ علوم اجتماعی تروریسم را اعمال ترور به صورتی منظم و سازمان‌یافته معرفی کرده که حالت یا احساس ترس دسته‌جمعی و خشونت و کشتار بی‌حساب موجد آن است (آلن بیرو، ۱۳۸۷:۴۲۶). از منظر جامعه‌شناسی وقتی در جوامع وجدان عمومی خدشه‌دار می‌گردد و سطح اطاعت‌پذیری مردم از تعهدات اخلاقی، دینی و مناسبات انسانی کاسته می‌شود افراد به روش‌های خشونت‌آمیز مانند تروریسم و شورش‌های اجتماعی روی می‌آورند (هادویان، ۱۳۸۲:۳۴). افزون بر این، عوامل اجتماعی و فرهنگی ایجاد تروریسم عبارتند از: تحصیلات، عدم امنیت انسانی، بی‌عدالتی و اضطراب، ساختارهای سیاسی و پیوندهای اجتماعی و ایدئولوژی مذهب و فرهنگ (محسنی، ۱۳۹۰:۲۱۴). در ارتباط با تصورات نظری ارائه شده توأم با نتایج عملی تحصیلات در ایجاد تروریسم باید بیان نمود که بیشتر تروریست‌های متولد انگلیس کمتر از ۳۰ سال سن دارند و افرادی تحصیل کرده و شاغل هستند (به نقل از روزنامه گاردین). از طرفی تروریسم عامل جلوگیری از تحصیلات توسط افراد جامعه می‌گردد. بر اساس آمار در جامعه پاکستان، ۲۵ میلیون از افراد به دلیل تروریسم از تحصیل باز مانده‌اند. مضاف بر این، جدول ذیل به تشریح عرصه‌های تروریسم و نتو تروریسم در ایراد خسارت به بزه‌دیدگان می‌پردازد و محدوده بزه‌دیدگان، ابزار آسیب به افراد جامعه و انگیزه تروریسم را بیان می‌نماید.

جدول ۱: مفهوم بزه‌دیده، شاکی و مدعی خصوصی

نئوتروریسم	تروریسم	عرصه
انتحاری، قتل‌های فجیع	قتل (ترور)، اهداف نظامی، هواپیماربابی و آدم‌ربایی	مصادیق/روش‌ها
عموماً هویتی (تمایلات مذهبی، رستگاری)	عموماً مادی (پیشرفت، ضد استعمار، ملی‌گرایی و تمایلات جدایی‌خواهانه)	انگیزه
فله‌ای و بی‌قاعده	انتخابی از میان مؤثرین	اهداف (قربانیان)
شبکه‌ای و غیر دستوری	هرمی و دستوری	ساختار سازمانی
ابزارهای متنوع	غالباً؛ اسلحه	ابزارها
غالباً منطقه‌ای و بعضاً جهانی	درون کشوری	جغرافیا

بزه‌دیده در زبان فارسی معادل عربی واژه‌های قربانی، مجنی‌علیه و زیان‌دیده می‌باشد. (دهخدا، ۱۳۷۷، ج ۱۱ و ۱۲، ۲۰۳۳۵؛ جعفری لنگرودی، ۱۳۸۷، ۳۲۳۲)؛ در انگلیسی، واژه «Victim» (قربانی) به همین معنا به‌کار رفته است. این مفهوم، در ادبیات بحث جرم‌شناسی و کتاب‌های حقوقی، تعریف‌های متفاوتی را داراست، اما در مجموع می‌توان آنها را به تعریف موسع و مضیق دسته‌بندی کرد. بزه‌دیده شخصی حقیقی یا حقوقی است که در پی وقوع جرم متحمل ضرر و زیان مادی یا معنوی شده است و نیاز مبرم به تأمین ضرر و زیان و جبران خسارت مادی و روانی دارد. که جرم یک خسارت قطعی و آسیب به تمامیت شخصی او پدید آورده است و اکثر افراد جامعه هم به این مسدله اذعان دارند (رایجیان، ۱۳۸۴:۱۶). در تعریفی دیگر می‌توان گفت که بزه‌دیده شخصی است که به دنبال رویداد یک جرم به آسیب بدنی، روانی، درد و رنج عاطفی، زیان مالی یا آسیب اساسی به حقوق بنیادی خود دچار شده باشد (همان)؛ و یا به عبارت دیگر بزه‌دیده کسی است که یک خسارت قطعی آسیبی به تمامیت جسمی او وارد کرده است و اکثراً افراد جامعه هم به این مسأله اذعان دارند (بابازاده، ۱۳۸۴:۹۴). در هر حال از نظر ما بزه‌دیده شخصی است که از بروز و وقوع جرم مستقیم یا غیر مستقیم متحمل خسارت و ضرر مادی و یا معنوی گردیده است؛ بنابراین بزه‌دیده شخصی است که از بروز و وقوع جرم مستقیم یا غیر مستقیم متحمل خسارت و ضرر مادی و یا معنوی گردیده است. باید بیان نمود که شاک، بزه‌دیده و مدعی خصوصی، مفاهیمی هستند که در قانون آیین دادرسی کیفری، پیش‌بینی شده‌اند. کسی که از وقوع بزه و جرمی، متحمل ضرر می‌گردد، بزه‌دیده، نام دارد و شاک، بزه‌دیده‌ای است که درخواست تعقیب مجرم را به موجب ثبت شکواییه، خواستار شده است. زمانی که شاک، ضرر و زیان ناشی از جرم را مطالبه کند، مدعی خصوصی نامیده می‌شود.

مفهوم جرم و گناه

در اسلام هر یک از عنوان‌های جرم و جنایت که کیفر در دنیا دارد و گناه که گناهکار را مستحق عذاب در آخرت می‌کند تعریف شده است و هیچ‌کس صلاحیت ندارد فراتر از آنچه در فقه شیعه جرم و گناه تعریف شده است عناوین و ماهیت‌های جدیدی را جرم یا گناه معرفی کند بلکه مصداق آن دو تحت عنوان کلی تخلف از توافقات اجتماعی تعیین می‌شود. در اسلام فعل منهی‌عنه و ترک فعل مامور به، گناه یا جرم است که بعضی از گناهان کفاره دارد و بعضی دیگر کفاره ندارد اما جرایم بر پایه چهار مجازات عمده ۱- حدود، ۲- تعزیرات، ۳- قصاص، ۴- دیات تقسیم می‌شوند بنابراین جرایم خود تقسیم

مستقلی در فقه ندارند بلکه بر اساس مجازات‌هایی که بر ارتکاب آنها مترتب می‌شوند به چهار نوع جرایم حددار، تعزیری، قصاصی و دیه‌ای تقسیم می‌شوند (بروجردی، ۱۴۲۹: ۸، جلد ۳۱). باید بیان نمود که گناه سرپیچی از اوامر شرعی است و جرم رفتارهایی است که قانون به آنها تصریح نموده است (آیتی، ۱۳۸۷: ۱۹).

تحدید رویکرد اسلامی - ایرانی نسبت به تروریسم

در ارتباط با تحدید رویکرد اسلامی - ایرانی نسبت به تروریسم می‌توان اظهار داشت که پردازش مفاهیمی همچون مبارزه با محاربه، نکوهش فتک، بازدارندگی نسبت به اغتیال و محکومیت غدر مدلی مرجع از رویکرد تقنینی فقه اجتماعی نسبت به تروریسم تمهید نمود. لذا بررسی این مفاهیم به معنای بررسی مفهوم تروریسم است نه خروج موضوعی از پژوهش.

راهکارهای تقنینی فقه اجتماعی نسبت به تروریست

یکی از موارد تحدید رویکرد اسلامی - ایرانی نسبت به تروریسم با راهکارهای تقنینی فقه اجتماعی را می‌توان در مصداق مبارزه با محاربه استفسار کرد که در ذیل مختصراً مطالبی بیان می‌گردد.

مبارزه با محاربه

در راهکارهای تقنینی فقه اجتماعی نسبت به تروریسم برهم زدن امنیت کشور، لطمه به دفاع ملی، به مخاطره انداختن موقعیت سیاسی داخلی و خارجی رژیم حاکم، ایجاد اختلال در امنیت و آسایش عموم «محاربه» بوده و موجب مواجهه به‌عنوان مصادیقی از اقدامات تروریستی است. هر چند که در فقه لفظ محاربه در کنار لفظ ترور به کار نرفته اما از آنجایی که ترور در معنای ترس استعمال می‌گردد؛ فقها در مورد تعریف رایج "من شهر السیف لإخافه الناس" در خصوص تشهیر سیف، الغای خصوصیت نموده و ملاک محاربه را "إخافه الناس" یا "سلب امنیت عمومی" دانسته‌اند (مکارم شیرازی، ۱۴۲۷: ۵۰۰، جلد ۲)؛ لذا می‌توان ابراز نمود که محاربه با مشخصه ترساندن مردم با ترور هم‌پوشانی دارد (عالی‌پور، ۱۳۸۹: ۱۴۱). بنابراین استنتاج برخی فقها از تروریسم به محاربه به معنای فعالیت هر گروه اعم از شخص واحد، حکومت، حزب، جمعیت و سازمان که قیام مسلحانه و ایجاد رعب و هراس و امنیت جامعه سلب و نقض می‌کنند منطقی به نظر می‌رسد (موسوی

بجنوردی، ۱۳۸۰:۱۸۳). برخی نیز نقاط افتراقی را بین ترور و محاربه بیان نموده و قائل به تفکیک مفهومی هستند (گلدوست جویباری، ۱۳۸۷:۱۴۰). البته در مورد شمول عنوان "محاربه" و "افساد فی الارض" در خصوص اشخاص یا باندهایی که با ارتکاب اعمالی نظیر "هواپیماری"، "آشوب و شرارت"، "دزدیدن کودکان خردسال"، "اسیدپاشی" و نظایر آن، که موجب ایجاد ناامنی و اضطراب در جامعه می‌شود و اینکه به‌عنوان "محارب" قابل مجازات می‌باشند می‌توان ابراز نمود که کسانی که به خاطر تکرار یکی از این جنایات سبب ناامنی و خوف اجتماعی شوند، مصداق مفسد هستند و عنوان محارب مشروط به کشیدن اسلحه به روی مردم است (مکارم شیرازی، ۱۴۲۷:۵۰۰، جلد ۲). رویکرد تقنینی فقه اجتماعی نسبت به تروریست در صورت یکسان‌سازی با محارب مقطوع الید و الرجل من خلاف بودن است (مروج، ۱۳۷۹:۵۰۷).

نکوهش فتک

در راهکارهای تقنینی فقه اجتماعی نسبت به تروریسم یکی دیگر از مصادیق ضدیت با تروریسم «فتک» می‌باشد. فتک از منظر فقه اجتماعی و فرهنگ ایرانی به معنای غافلگیر کردن و به ناگاه کشتن (معین، ۱۳۵۱، ذیل کلمه فتک) و در فرهنگ اسلامی در موضوع له کشتن یا مجروح کردن بیگناه معارفه گردیده (حمیری، ۱۴۲۰، جلد ۸، ص ۵۰۸۸ / ابن منظور، ۱۴۱۴:۴۷۲، جلد ۱۰، فیومی، بی‌تا، جلد ۲، ص ۴۶۱) و افزون بر این، مقتضای روایات دالّ بر نهی و حرمت «فُتْکُ» و ترور است (حسینی طهرانی، ۱۴۲۱:۱۵۵، جلد ۱)؛ و فتک دلالت بر زبونی و عدم شجاعت و مروّت می‌کند (مجلسی، ۱۴۱۴:۳۴۶، جلد ۳). بر حسب حدیث معتبر، ابو صباح کنانی به امام صادق (ع) می‌گوید: همسایه‌ای دارم که نسبت به امیرالمؤمنین (ع) بدگویی می‌کند، اجازه می‌دهید به حساب او برسیم؟ حضرت فرمودند: چه کاری می‌توانی انجام دهی؟ گفتم: به خدا قسم اگر اجازه دهید در کمین او می‌نشینم و با شمشیر خود او را می‌کشم. حضرت فرمودند: «هذا الفتک، و قد نهی رسول الله (ص) عن الفتک» (کلینی، ۱۳۶۳:۳۷۵، جلد ۷ / مؤمن قمی، ۱۳۸۹:۵۰۷، جلد ۲ / مجلسی، ۱۳۶۳:۲۱۳، جلد ۲۴). «این کار ترور است، و رسول خدا (ص) از ترور نهی کرده‌اند و تحقیقاً اسلام مخالف و مانع ترور است؛» لذا به مجرد این که جمعی نسبت به برخی مسائل فکری یا سیاسی کشور نظر انتقادی و مخالف دارند مجوّز حمله به آنان یا محروم کردن آنان از حقوق اجتماعی نیست (منتظری، بی‌تا، جلد ۲).

بازدارندگی نسبت به اغتیال

یکی دیگر از راهکارهای تقنینی نسبت به تروریسم را می‌توان در بازدارندگی فقه اجتماعی نسبت به اغتیال به نیرنگ یا غافلانه کسی را کشتن (حمیری، ۵۰۳۴:۱۴۲۰، جلد ۸، ۵۰۳۴/معین، ۱۳۵۱، ذیل کلمه اغتیال) مشاهده نمود. هوالإهلاک فی خفیه و احتیال، و الإهلاک علی خفاء (محمود عبد الرحمان، بی‌تا، جلد ۱). امروزه واژه غیله و اغتیال به «ترور» اطلاق می‌شود (مکارم شیرازی، ۱۳۸۵:۳۷۷، جلد ۱). تفاوت اغتیال با ترور در آن است که ترور در اصطلاح قتل سیاسی، به وسیله سلاح است؛ لیکن اغتیال، کشتن کسی به صورت غافلگیرانه یا با نیرنگ است؛ خواه با سلاح باشد یا خیر و یا در امور سیاسی باشد یا نباشد. پس اغتیال اعم از ترور است و ترور از مصادیق اغتیال می‌باشد. افزون بر این، به دلیل برابری معنایی میان فتک و اغتیال می‌توان گفت: در جایی که فتک و اغتیال با هم به کار برده شده است، مقصود از «فتک» کشتن علنی و چهاراً، و مراد از «اغتیال» کشتن به شکل مخفیانه و غیر علنی است به نحوی که قاتل شناخته نشود (هاشمی شاهرودی، ۱۳۸۲:۵۸۲؛ جلد ۱).

محکومیت غدر

غدر به معنای پیمان شکنی و ضد وفا به عهد و به معنای شکستن پیمان است (هاشمی شاهرودی، ۱۳۸۲:۵۴۴، جلد ۵). در روایتی از پیامبر (ص) مغیره بن شعبه با گروهی از بنی مالک بعد از وفد با مقوقس پادشاه مصر در راه بازگشت به مکه غافلگیرانه یاران خود را می‌کشد و با تصرف اموال آنان به مدینه می‌آید و اظهار اسلام می‌کند؛ پیغمبر اکرم (ص) اسلام وی را می‌پذیرد اما اموال را قبول نمی‌فرمایند و مغیره را با این بیان سرزنش می‌فرمایند «لا خیر فی غدر». رفتار پیامبر اکرم (ص) مغیره را از جهت قصاص به وحشت می‌اندازد (موسوی بجنوردی، ۱۳۷۹:۱۱۷، جلد ۱ / حکیم، ۱۳۷۴:۵۳، جلد ۹). از جهتی غدر را می‌توان برابر با ترور در میدان جنگ دانست (حسینی، ۱۳۸۷:۲۸). خیانت و غدر کردن در برابر دوست و دشمن گناه و حرمت شمرده می‌شود و در هر گناهی نافرمانی خدا نهفته و سرانجام آن آتش جهنم خواهد بود (هاشمی شاهرودی، ۱۳۸۲:۵۴۴، جلد ۵)؛ بنابراین، اسلام هر گونه غدر و عملی که خلاف مردانگی باشد مذموم می‌داند (جمعی از محققان، ۱۴۲۹:۱۷۲، جلد ۲). نتیجه اینکه در تمام این موارد یک ملاک در تعبیرات اهل بیت رسیده است و آن مجازات قاتل و باطل نشدن خون انسان بی‌گناه و پیشگیری از ترور

است. بنابراین می‌توان از تمام این عناوین به راه کارهایی رسید که همین نتیجه را بدهد و مفید همین ملاک باشد (ایازی، ۱۳۸۹:۱۴۶۶).

راهکارهای تقنینی حقوق کیفری اجتماعی نسبت به تروریست

در حقوق داخلی و بین‌المللی باید یک راهکار تقنینی حقوق کیفری اجتماعی نسبت به خصایص ممیز عناوین عام و خاص جرایم تروریست ترسیم گردد (کوشا، ۱۳۸۰:۱۲۲). تخریب از حیث رفتارهای خشونت‌آمیز در زمره رفتارهای مخاطره‌آمیز اقدامات تروریستی برای ایجاد ارباب عمومی تقسیم‌پذیر است. ماده ۶۷۷ قانون مجازات اسلامی در این ارتباط مشعر است که هر کس عمداً اشیاء منقول و یا غیر منقول متعلق به دیگری را تخریب نماید یا به هر نحو کلاً یا بعضاً تلف نماید و یا از کار اندازد به حبس از شش ماه تا سه سال محکوم خواهد شد. افزون بر این، جرایم تروریستی غالباً به وسیله ارتکاب رفتارهای خشونت‌آمیز همچون قتل با انگیزه‌های سیاسی متحقق می‌گردد. ماده ۶۶۹ قانون مجازات اسلامی دال بر این مصداق است که هر گاه کسی دیگری را به هر نحو تهدید به قتل یا ضررهای نفسی یا شرفی یا مالی و یا به افشاء سری نسبت به خود یا بستگان او نماید، اعم از اینکه به این واسطه تقاضای وجه یا مال یا تقاضای انجام امر یا ترک فعلی را نموده یا ننموده باشد به مجازات شلاق تا (۷۴) ضربه یا زندان از دو ماه تا دو سال محکوم خواهد شد.

همچنین، احصای دیگر رفتارها با ذائقه خشونت‌گرایی را می‌توان در ماده ۵۱۱ ق.م.ا و تهدید به بمب‌گذاری، ماده ۵۱۲ ق.م.ا با محوریت تحریک به جنگ و کشتار، ماده ۵۱۵ تا ۵۱۷ ق.م.ا با مفروض سوء قصد به مقامات سیاسی، ماده ۶۷۵ ق.م.ا و مناط ایجاد حریق در عمارت و محل سکونت، ماده ۶۸۷ ق.م.ا بر مبنای تخریب وسائل و تأسیسات، ماده ۶۸۸ ق.م.ا با دامنه اقدامات و تهدید علیه بهداشت عمومی و ماده ۱۸۳ ق.م.ا به بعد و اخلال شدید در نظم عمومی کشور و ناامنی یا ورود خسارت عمده به تمامیت جسمانی افراد یا اموال عمومی و خصوصی در قالب بازدارندگی و جرم‌انگاری سیاست تقنینی حقوق کیفری اجتماعی مشاهده نمود (رجب، ۱۳۹۱:۷۹).

البته در هیچ‌کدام از مواد قانونی فوق‌ذکری از ترور نشده است ولی بند ۳ ماده ۵ ق.ت.د.ع.ا برای اولین بار لفظ ترور را به صورت «توطئه علیه جمهوری اسلامی ایران یا اقدام مسلحانه و ترور و تخریب مؤسسات به منظور مقابله با نظام جرم است و رسیدگی به اتهام جرایم تروریستی با دادگاه انقلاب می‌باشد (فاتح، ۱۴۰۰:۴۲۶).

کنش اجتماعی به حمایت از بزهدیدگان جرائم تروریستی

مقاله در این قسمت قصد دارد تا در ارتباط با کنش اجتماعی به حمایت از بزهدیدگان جرائم تروریستی با محوریت شناخت مدل نقض حقوق اجتماعی بزهدیدگان مطالبی را ابراز نماید.

مبانی اجتماعی بزهدیدگان جرائم تروریستی

حمایت اجتماعی بر در دسترس بودن و کیفیت روابط با افرادی که منابع حمایتی را در مواقع مورد نیاز فراهم می‌کنند تأکید دارد، دوستان، آشنایان و خانواده، خدمات عینی و اطلاعاتی را فراهم می‌کنند که موجب می‌شود یک فرد احساس مراقبت، دوست داشته شدن، عزت نفس و ارزشمند بودن کند و خود را جزیی از شبکه ارتباطی بدانند (حسینی حاجی بکنده، ۱۳۸۹: ۱۴۵).

حمایت اجتماعی احساس تعلق داشتن، پذیرفته شدن و مورد عشق و محبت قرار گرفتن است در واقع حمایت اجتماعی برای هر فردی یک ارتباط امن به وجود می‌آورد که احساس محبت و نزدیکی از ویژگی‌های اصلی این ارتباط است و همچنین یک کمک دوجانبه است که موجب خلق تصور مثبت از خود، پذیرش خویشتن، احساس عشق و ارزشمندی می‌گردد و تمام اینها فرصت خود شکوفایی و رشد می‌دهند (همان: ۱۴۶).

از نظر ساراسون و دیگران حمایت اجتماعی به‌عنوان میزان برخورداری از محبت، همراهی و توجه اعضای خانواده، دوستان و سایر افراد تعریف شده است. برخی، حمایت‌های اجتماعی را واقعیت اجتماعی و برخی آن را ناشی از ادارک فرد می‌دانند (علی‌پور، ۱۳۸۳: ۱۳۵). حمایت واقعی عبارت از نوع و فراوانی تعاملات حمایتی خاص است که فرد در روابط اجتماعی در قالب آن‌ها کمک‌های ابزاری، عاطفی و اطلاعاتی را از دیگران دریافت می‌کند. افراد براساس روابط اجتماعی و نوع پیوندهایی که دارند از منابع حمایتی برای برطرف کردن نیازهایشان استفاده می‌کنند، به طوری که هر اندازه روابط اجتماعی گسترده‌تر باشد میزان دسترسی به منابع حمایتی را بیشتر می‌کند و این منابع حمایت اجتماعی می‌تواند حوادث منفی زندگی را کاهش داده و به مثابه چتر دفاعی در مقابل عوامل استرس‌زای زندگی اجتماعی عمل می‌کند (دلپسند و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۰).

کوب (۱۹۷۶) حمایت اجتماعی را مجموعه اطلاعاتی تعریف می‌کند که شخص را به این اعتقاد می‌رساند که در یک شبکه ارتباطی مورد توجه و علاقه دیگران است و از سوی آن‌ها با ارزش و محترم شمرده می‌شود، و در نتیجه چنین باوری این احساس به فرد دست

می‌دهد که به آن شبکه ارتباطی متعلق است (رستگارخالد، ۱۳۶:۱۳۸۴). حمایت اجتماعی یکی از پیامدها و محصولات سرمایه اجتماعی است که شامل حمایت اقوام و خویشاوندان، دوستان و همسایگان می‌باشد و سه بعد کمک عینی یا ابزاری، اطلاعاتی و عاطفی را در بر می‌گیرد. حمایت عینی یا ابزاری دلالت بر موجود بودن حمایت فیزیکی دارد. در این نوع حمایت، کمک از افرادی کسب می‌شود که نزدیک و صمیمی هستند. حمایت اطلاعاتی شامل کمک به فهم یک مسئله و مشکل است. این نوع حمایت، دلالت بر اطلاعاتی دارد که فرد می‌تواند در برابر مسائل شخصی و محیطی از آن استفاده کند. حمایت عاطفی به منابع مرتبط با داشتن کسانی دلالت دارد که برای دلداری و احساس اطمینان، فرد می‌تواند به آن‌ها رجوع کند. افرادی که دارای منابع عاطفی کافی‌اند، نوعاً احساس می‌کنند دیگرانی را دارند که هنگام برخورد با مشکلات می‌توانند به آن‌ها مراجعه کنند (دلپسند و همکاران، ۱۳۹۱:۱۱). شافر، کوین و لازروس (۱۹۸۱)، با تأکید بر ادراکات ذهنی فرد، حمایت اجتماعی را عبارت از ارزشیابی‌ها یا ارزیابی‌های فرد از این که تا چه حد یک تعامل یا الگوی تعاملات یا روابط برای وی سودمند است، می‌دانند (شافر و همکاران، ۱۹۸۱:۷۵).

کسلر و همکاران بین دو نوع از حمایت اجتماعی تمایز قائل می‌شوند: حمایت اجتماعی ساختاری و حمایت اجتماعی کارکردی. حمایت اجتماعی ساختاری بر جنبه‌های ساختاری روابط اجتماعی دلالت می‌کند. این جنبه‌ها به‌طور کلی عبارتند از ترتیب و برنامه زندگی (بدین معنی که آیا شخص به تنهایی زندگی می‌کند یا با دیگران)، فراوانی تعاملات اجتماعی، مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی یا درگیری در شبکه اجتماعی (گروهی از افراد که ممکن است سطوح متنوعی از تماس با یکدیگر داشته باشند). حمایت اجتماعی کارکردی نیز اصولاً به کارکردهای متعددی که حمایت ممکن است فراهم کند اشاره دارد. از جمله این نوع حمایت می‌توان به ابراز حالات روانی مثبت یا حمایت عاطفی، اظهار موافقت با عقاید و یا احساسات شخص، ابراز احساس تشویق‌آمیز و دلگرم‌کننده و یا کارکردهای دیگر مانند تأمین مشورت، ارائه اطلاعات و تأمین کمک‌های اطلاعاتی اشاره کرد (دلپسند و همکاران، ۱۳۹۱:۱۲).

راتوس (۱۹۸۹)، عقیده دارد که حمایت اجتماعی از طریق فرایندهای زیر فشارهای روانی را تعدیل می‌کند: ۱- توجه عاطفی شامل: گوش دادن به مشکلات فرد و ابراز احساس همدلی، مراقبت، فهم و قوت قلب دادن، ۲- یاری‌رسانی یعنی ارائه حمایت و یاری که به رفتار انطباقی می‌انجامد، ۳- اطلاعات: ارائه راهنمایی و توصیه جهت افزایش توانایی مقابله‌ای افراد، ۴- ارزیابی: ارائه پس‌خوراند از طرف دیگران در زمینه عملکرد منجر به

تصحیح عملکرد، ۵- جامعه‌پذیری: دریافت حمایت اجتماعی معمولاً به واسطه جامعه‌پذیری به‌دست می‌آید در نتیجه نتایج سودمندی به دنبال می‌آورد (بخشی‌پور رودسری و همکاران، ۱۳۸۴:۱۴۷). از منظر راتوس می‌توان چنین استدلال نمود که حمایت اجتماعی با کاهش منابع فشار و تعدیل آن‌ها به مثابه یک عامل بازدارنده در برابر آسیب‌های اجتماعی عمل می‌کند (دلپسند و همکاران، ۱۳۹۱:۱۲).

مدلول نقض حقوق اجتماعی بزه‌دیدگان جرائم تروریستی

مدلول نقض حقوق اجتماعی بزه‌دیدگان جرائم تروریستی را می‌توان در دو هیئت تأثیر بر مدلول حقوق بشری و دیگری نقض ملاحظات اخلاقی واریسی نمود.

الف) مدلول نقض حقوق اجتماعی بزه‌دیدگان جرائم تروریستی در حیطه نقض حقوق بشر: تروریسم جرمی در حق بشریت است (قربان‌نیا، ۱۳۸۳:۱۵۹)؛ و پنج مقوله حقوق بنیادی بشر از جمله حق حیات، حق آزادی بیان، حق آزادی اجتماع، حق آزادی فکر، عقیده و مذهب، حقوق اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی (فاگان، ۱۳۸۴:۹ / بزرگمهری، ۱۳۹۶:۲۴۱) تحت تأثیر آن قرار دارند. در ارتباط با حق حیات می‌توان ابراز نمود که به‌طور خاص اقدامات تروریستی حق انسانی برحیات و تمامیت روانی را تحت تأثیر قرار می‌دهد (جعفری تبریزی، ۱۳۷۷:۱۴۴)؛ که تمامیت روانی از دسته مدلول نقض حقوق اجتماعی بزه‌دیدگان جرائم تروریستی به‌صورت معنوی است که می‌توان در قالب جبران خسارت ناشی از درد و رنج هم نسبت به افراد یا بستگان مصیبت دیده استفاده نمود که امروزه در حقوق کشورهای مثل آمریکا، انگلیس و فرانسه مشهود است. لذا در حمایت از بزه‌دیدگان جرایم تروریستی اصل بر جبران خسارت‌های مادی و معنوی قربانیان از طریق نهادهای حقوق داخلی و مراجع خاص و بودجه عمومی کشورهاست (جلالی، ۱۳۹۵:۷۳)؛ همچنین، برخورداری از امنیت در زندگی اجتماعی، از آرمان‌های دیرین بشری (عمیدزنجانی، ۱۳۷۷:۳۸۲، جلد ۳)؛ و مهم‌ترین و ضروری‌ترین نیازهای زندگی و عالی‌ترین سطح ارتقا و تعالی بشر است و انسان تنها در پرتو آن می‌تواند امور اجتماعی خویش را با آسایش خاطر سامان دهد؛ لذا این مهم از وظایف اساسی حکومت‌ها است (آصفی، ۱۳۸۵:۵۴). افزون براین، تجاوز به حاکمیت را می‌توان مدلول نقض حقوق اجتماعی بزه‌دیدگان جرائم تروریستی در حیطه نقض حقوق بشر محسوب کرد؛ لذا هنگامی که دولتی بر حریم قلمرو سرزمین و ممتلكات و سایر حقوق دولتی دیگر تجاوز می‌کند، با همین عمل، امنیت بین‌المللی نقض، و حرمت آن شکسته می‌شود و امنیت قلمروهای دیگر نیز به مخاطره

می‌افتد. اسلام با توجه به نقشی که ریشه‌کن نمودن تجاوز در تضمین امنیت و استمرار آن دارد، تجاوز را جز در مورد ستمکاران فَلَا عُذْوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ (سوره بقره آیه ۱۹۳) گناهی بزرگ و مستوجب سختترین مجازات‌ها شمرده و مرتکب آن را ستمکار خوانده است وَ مَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُوْتِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ (سوره بقره آیه ۲۲۹). قرآن بازگشت تجاوز و آثار آن را به خود متجاوز می‌داند وَ مَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ (سوره طلاق آیه ۱) و جزای متجاوز را تجاوز به مثل می‌شمارد (عمیدزنجانی، ۱۳۷۷:۴۰۱؛ جلد ۳). از دیگر مضامین نقض حقوق اجتماعی بزه‌دیدگان جرائم تروریستی در حیطه نقض حقوق بشر می‌توان از منع مطلق شکنجه غیر انسانی و اهانت (جعفری تبریزی، ۱۳۷۷:۱۶۰)، قحطی و فقر، انهدام منابع حیاتی مانند سیستم آب و برق، ایجاد جو ترس و تهدید در سطح عمومی اجتماع افرون بر قربانی ترور، پخش مواد محترقه و آلوده‌کننده با اثرگذاری بر محیط و اجتماع انسانی و جرح فیزیکی مسبوق به آسیب افراد اجتماع به قصد انتقام، بزه‌کاری و به‌طور خاص تحت تأثیر قرار دادن حق انسانی بر حیات و تمامیت جسمانی و روانی مبتنی بر اقدامات تروریستی اشاره نمود.

ب) مدلول نقض حقوق اجتماعی بزه‌دیدگان جرائم تروریستی در ساختار نقض ملاحظات اخلاقی: از مصادیق مدلول نقض حقوق اجتماعی بزه‌دیدگان جرائم تروریستی در ساختار نقض ملاحظات اخلاقی می‌توان به غافل‌گیرانه بودن اقدامات تروریستی مثابه امری غیر اخلاقی مورد نکوهش است اشاره کرد؛ هر چند در جنگ با دشمن در برخی متون فقهی به‌عنوان امری مثبت یاد شده است (جمعی از محققان در پژوهشگاه تحقیقات اسلامی، ۱۴۲۹:۵۴۸). افزون بر این، ترور بدون تبعیض و تشخیص یکی از مصادیق نقض ملاحظات اخلاقی اجتماع می‌باشد به این صورت که افراد بی‌گناه قربانی اهداف تروریسم می‌گردند. فراسوی دیدگاه نقض ملاحظات اخلاقی به‌نظر می‌رسد که دادرسی افتراقی متهمان جرایم تروریستی از نگاه فرد محور، گزینه‌ای غیر اخلاقی و ناعادلانه و تبعیض‌آمیز است؛ لیکن از منظر توجه به کلیت جامعه و ضرورت حفظ نظم و امنیت شهروندان، انتخابی اخلاقی می‌باشد (فیروزجانی، ۱۳۹۹:۳۶).

حمایت اجتماعی بزه‌دیدگان جرائم تروریستی

بعد از تشخیص مفاهیم تمهیداتی تروریسم، تحدید رویکرد اسلامی - ایرانی نسبت به تروریسم در قالب راهکار تقنینی فقه و حقوق اجتماعی نسبت به تروریست و کنش اجتماعی به حمایت از بزه‌دیدگان جرائم تروریستی با محوریت مدلول نقض حقوق

اجتماعی بزه‌دیدگان جرائم تروریستی، پژوهش حاضر در صدد است تا در ارتباط با کاهش آسیب‌پذیری فردی - اجتماعی به‌عنوان یکی از الگوهای فرضیه‌سازی حمایت اجتماعی بزه‌دیدگان جرائم تروریستی مطالبی را تقریر نماید.

کاهش آسیب‌پذیری فردی - اجتماعی

دولت‌ها با نگاه واقع‌گرایی، برای حفظ حاکمیت و امنیت خود و شهروندان، رعایت اصول حقوق بشری را در اولویت خود قرار می‌دهند. از دیدگاه مارشال شهروندی نوعی منزلت اجتماعی است که جامعه آن را به تمامی اعضا اهدا نموده و به موجب آن تمامی افراد از جایگاه، وظایف و حقوق برابر که توسط قانون حمایت و تثبیت شده برخوردارند (توسلی و نجاتی، ۱۳۸۲:۴۰)؛ و به موجب آن در برابر جامعه مسئولند. از نظر مارشال این سه بعد شهروندی عبارتند از: «۱» حقوق مدنی و شهروندی مدنی، عبارت از حقی که امکان تملک دارایی‌ها، التزام به قراردادها، آزادی‌های حزبی و آزادی فکر و اندیشه را فراهم می‌کند؛ «۲» حقوق سیاسی و شهروندی سیاسی عبارت است از حقوقی که امکان مشارکت مردم را در تصمیمات عمومی کشور با تشکیل احزاب سیاسی و برگزاری انتخابات فراهم می‌کند؛ «۳» حقوق اجتماعی و شهروندی اجتماعی عبارت از حقوقی است که امکانات رفاهی حمایتی از فرد و خانواده‌های آسیب‌پذیر را به منظور ایجاد تعادل در زندگی رفاهی آنها فراهم می‌آورد که شامل کمک‌های مالی و رفاهی به افراد کهنسال، معلول و افراد و خانواده‌های بیکار، فراهم آوردن شرایط مساوی بهره‌مندی امکانات آموزشی، مسکن و سلامتی برای همه اعضای جامعه است» (فتحی و ثابتی، ۱۳۹۱:۱۷۳). از وجوه اصلی اندیشه مارشال این است که این نظریه نوعی وابستگی متقابل درباره حقوق شهروندی را بیان می‌کند. از نتایج مهم این دیدگاه این است که مشخصه برخوردار بودن هر شهروند از بنیان‌های فرهنگی شهروندی و بهره‌مند بودن از این حقوق در آن مطرح شده است (فتحی و ثابتی، ۱۳۹۱:۱۷۳). شهروندی دارای ابعاد و قلمروهای مختلفی است که باید مورد توجه قرار گیرد. شهروندی که به بعد فرهنگی آراستگی دارد، میراث فرهنگی مشترکی را می‌شناسد و برای حقوق اجتماعی اقلیت‌ها احترام قائل است و به ارزش‌های فرهنگی جامعه پایبند است و در عین حال برای تحمیل این ارزش‌ها به افراد دیگر اقدام نمی‌کند. قلمرو سیاسی شهروندی، متضمن حق رأی، مشارکت سیاسی، فرصت و حق دستیابی به مناصب سیاسی است و بعد اجتماعی شهروندی رفاه و تأمین اجتماعی برای شهروندان، تأمین حداقل آموزشی و بهداشت و رفاهی اقتصادی را شامل می‌شود (اسلامی و نیازی،

۱۳۸۹:۲۳). اما گروه‌های تروریستی با توجه به اینکه اساساً تعریف خاص خود را از حقوق بشر دارند با رویکردی سازه‌انگارانه به خشونت سیاسی و تروریسم می‌نگرند و تحقق آرمان‌های خود را محور سیاست‌های اجرایی دانسته و ابایی از نقض حقوق بشر و حق حیات انسان‌ها ندارند (بزرگمهری، ۱۳۹۶:۲۵۷)؛ اعدام‌های فراقانونی، شتاب‌زده یا خودسرانه در درگیری‌های مسلحانه در مبارزه با تروریسم، همچنین کشتار کورکورانه شهروندان توسط نیروهای امنیتی و نظامی در درگیری‌های مسلحانه ضد تروریستی از نمونه‌های مصادیق آسیب‌پذیری فردی - اجتماعی می‌باشد. بر این اساس، مهم‌ترین مسئولیت دولت در برابر جامعه، پاسداری از حقوق و آزادی‌های فردی است (محمودی جانکی، ۱۳۸۲:۵۴)؛ لذا دولت‌ها باید با رویکردهایی باعث تأمین و کاهش آسیب‌پذیری فردی - اجتماعی گردد و مقابله با تروریسم شود؛ این مهم با استفاده از نیروهای نظامی محلی و مدنی قابل تحقق است و وجود ترس افراطی از جرم، خصوصاً در جرایم امنیتی چون ترور، بمب‌گذاری و ... به‌خوبی توجیه‌کننده نیاز به وجود حکومتی اقتدارگرا و نظامی است (پاک‌نهاد، ۱۳۹۲:۱۶۱). لازم به ذکر است که یکی از روش‌های مؤثر در پیشگیری از جرم و کاهش آسیب‌پذیری فردی - اجتماعی، پیشگیری اجتماعی است که بر ایجاد تغییر و اصلاح فردی و محیطی پا می‌فشارد، زیرا منجر به اصلاح جامعه، فرد و جلوگیری از جرم به‌صورت پایدار و همیشگی می‌گردند؛ در این روش، بر مشارکت مردمی و محلی در پیشگیری از جرم تأکید می‌گردد. در این نوع از پیشگیری، با مداخله در روند اقدام‌های پیشگیرانه مردمی و محلی، تعامل با بخش‌های مختلف اجتماعی، مشارکت با نهادهای وابسته و تدابیر ناظر بر اشخاص با محوریت کنترل رفت و آمد و وضع دستورالعمل‌های محدودکننده و مبتنی بر بند (چ) ماده ۲۱۷ (اسماعیلی، ۱۳۹۶:۳۱۳)، امکان با حیطه بازرسی مبادی ورود و خروج و کنترل مرزها نقش مهمی را در پیشگیری ایفا می‌کند (فاتح، ۱۴۰۰:۴۲۰).

رعایت حقوق شهروندی - اخلاقی

گروه‌های درگیر با تروریسم گاه‌ا گاه توسط یک کشور علیه کشور دیگر، توسط یک دولت علیه شهروندان، توسط یک شهروند علیه شهروند دیگر یا توسط یک شهروند علیه دولت قابل تصور است (سیم‌بر، ۱۳۸۵:۱۷۵) و وجدان بشریت را به دلیل نقض حقوق شهروندی جریحه‌دار کرده اخلاق به شدت آن را محکوم می‌کند (قربان‌نیا، ۱۳۸۳:۱۶۳)؛ لذا در ارتباط با رعایت حقوق شهروندی - اخلاقی می‌توان بیان نمود که تأمین امنیت عمومی همه

شهروندان، حق حفظ حریم خصوصی با استدلال به اینکه تجاوز به حریم حقوق دیگران، خدمات پزشکی (توجهی، ۱۳۷۸:۳۳) و روان‌پزشکی (حسینی‌نژاد، ۱۳۷۳:۳۶) و کمک‌های مالی (نجفی ابرنآبادی، ۱۳۸۴:۲۰)، بزه‌دیدگان جهت توانبخشی و بازپروری (لسانی، ۱۳۹۰:۱۷۲؛ یوسفی مراغه، ۱۳۹۲:۷۶) از مصادیق حمایت اجتماعی بزه‌دیدگان جرائم تروریستی در ساختار رعایت حقوق شهروندی - اخلاقی می‌باشد؛ با توجه به اینکه در هر کشوری، نظام سیاسی آن کشور برای خود یک سلسله از ارزش‌ها را دسته‌بندی می‌کند و در راستای حفظ و حراست از ارزش‌ها اقدام به همسوسازی سیاست‌گذاری جنایی با ارزش‌های موردنظر می‌نماید (ایروانیان، ۱۳۹۰:۸۵)، بنابراین نوع نگرش نظام سیاسی در رعایت حقوق شهروندی - اخلاقی در حمایت اجتماعی بزه‌دیدگان جرائم تروریستی حایز اهمیت است. چه آنکه رویکرد امنیت‌محور، به لحاظ تأثیرپذیری آشکار از نظام سیاسی، حد و مرزی نمی‌شناسد و همواره در تلاش است در لوای برقراری امنیت، به اهداف خود جامه‌ی عمل ببوشاند (دهقانی، ۱۳۹۰:۲۳۹). برخی در این باره می‌نویسند «حمایت از قربانیان بزه‌کاری و کمک به آنان باید بخشی از ارزش‌های جامعه محسوب شود» (ساریخانی، ۱۳۸۷:۹۸).

خسارت‌زدایی از بزه‌دیدگان تروریسم

یکی از مضامین خسارت‌زدایی از بزه‌دیدگان تروریسم از طریق مجازات می‌باشد. تروریسم از جرایمی است که اسناد بین‌المللی برای جلوگیری از بی‌کیفر ماندن مجرمانی که اعمال مجرمانه آن‌ها در سطح بین‌المللی و جهانی تأثیر داشته آن را مشمول اصل صلاحیت جهانی دانسته‌اند (اسماعیلی، ۱۳۹۵:۶۵)؛ لذا برای ریشه‌کن نمودن تجاوز راهی جز مجازات متجاوز نیست و تنبیه متجاوز نه تنها او را از تکرار تجاوز باز می‌دارد، بلکه دیگران را نیز وادار می‌کند که راه متجاوز را مجدد نپیمایند.

افزون بر این، گاهی جبران خسارت‌ها ناشی از تروریسم توسط بزه‌کار با استدلال به اصل شخصی بودن و دولت با برهان «من له الغرم فعلیه الغرم» (مصطفوی، ۱۴۲۱:۲۸۴)، رعایت مصالح عاطفی، سیاسی و قصور در انجام وظیفه «والذین هم لامانتهم و عهدهم راعون» (مشکینی اردبیلی، ۱۳۹۲:۷۴۶، جلد ۳). «فالامام راع و هو مسئول عن رعیت» (ابن‌ابی‌جمهور، ۱۴۰۳:۱۲۹، جلد ۱)، هدر نرفتن خون مسلمان «لا یطل دم امری مسلم» (موسوی روضاتی، ۱۴۳۲:۴۳۶، جلد ۵) توسط بیت‌المال محقق می‌گردد (ساریخانی، ۱۳۸۷:۸۵؛ حاجی ده‌آبادی، ۱۳۸۵).

این امر مستلزم محاکمه عادلانه در یک دادگاه مستقل، اصل برائت، تضمین حداقل برای دفاع و حق بررسی توسط یک دادگاه بالاتر (بزرگمهری، ۱۳۹۶:۲۶۹) از رهگذر آیینی که در آن حداقل ضروریات عدالت و انصاف تضمین شده باشد است (قربان‌نیا، ۱۳۸۳:۱۶۳). متأسفانه عوام‌گرایی سیاسی منجر به سیاست‌زدگی در حوزه کنترل جرم شده است، در واقع ساده‌انگاری مسائل فنی و پیچیده ملی و بین‌المللی بالاخص در حوزه تروریسم، دست‌کم گرفتن یا پشت‌کردن به نتایج مطالعات کارشناسانه و نظرات نخبگان و اهل فکر در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها و ارائه راهکارهای سریع، ساده و زود بازده ولی ناپایدار برای امور اجتماعی پیچیده باعث کندشدن جبران خسارت بزه‌دیدگان تروریسم گردیده است (صادقی، ۱۳۹۴:۲۱)؛ همچنین، می‌توان زندان (قدیری، ۱۳۹۶:۱۶۵)، توقیف و بازداشت (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۴:۹) و لغو شهروندی و محرومیت از مزایای اجتماعی را جزئی از جبران خسارت در نظر گرفت (مهدوی‌پور، ۱۳۹۸:۲۵۰). تحلیل نگارنده این است که امروزه برای حمایت از بزه‌دیدگان علاوه بر حمایت اجتماعی، حمایت فرهنگی، امنیتی، پزشکی، روان‌پزشکی، قضایی و ... مورد نیاز است. همچنین، جبران خسارات مادی به تنهایی التیام‌بخش بزه‌دیدگان نیست و باید اقداماتی در زمینه جبران خسارت معنوی نیز انجام گردد؛ همچنین تحلیل‌ها نشان می‌دهد که به مقوله تروریسم بیشتر از منظر تدابیر حقوقی نگریسته شده و نیازمندی رفع خلاء معضلات فرهنگی، امنیتی و اجتماعی در قالب قوانین مدون ضروریست. تأثیر بر افراد جامعه برای کاهش حمایت از این اقدامات می‌تواند از راهکارهای جامعه‌شناختی مبارزه با تروریسم باشد. در پایان، این نکته لازم به ذکر است که تمامی آنچه گفته شد تا زمانی قابل اعمال است که تروریسم و کشتار مردم به نمودی از فرهنگ مقاومت تبدیل نشده باشد. از آنجایی که گزاره‌های فرهنگی کمتر قابلیت چالش‌آرزی از نظر عقلی را دارند، زمانی که انتحار به یک فرهنگ تبدیل شود، مجالی برای بررسی منطقی آن نیست.

نتیجه‌گیری

مسئله تروریسم و حمایت‌های اجتماعی از بزه‌دیدگان از موضوعات اساسی و نقش‌پرداز در حقوق ایرانی - اسلامی و حقوق بین‌الملل است. تروریسم تحت عنوان جرمی در حق بشریت از مباحث جدی حقوق داخلی و بین‌المللی می‌باشد. ابعاد جدید تروریسم فرهنگ اجتماعی و باورهای مذهبی و فرهنگی ملت‌ها را مورد حمله قرار داده اما در ارتباط با پردازش و تبیین رویکرد حمایت اجتماعی از بزه‌دیدگان آن با توقف هر گونه

موضع‌گیری روبرو هستیم. دین مبین اسلام با استدلال به محقون‌الدم بودن انسان‌ها در پی طرح‌ریزی التقای قانونی با پدیده مزبور در قالب مفاهیمی مانند محاربه، فتک و اغتبال با استنباط به نقض حقوق اساسی و بشر است. در ترمینولوژی حقوق تروریسم نام جرم خاصی نیست ولی به هر نوع رفتار فردی یا گروهی اطلاق می‌شود که هدف آن ایجاد اختلال مهم و جدی در نظم عمومی با ایجاد ترس و وحشت برای نیل به درخواست‌های سیاسی، مالی، مذهبی، آزادی و ... با ایجاد ناامنی و ترس در مردم است. در حقوق موضوعه احصای رفتارها با ذائقه خشونت‌گرایی و تروریست را می‌توان در ماده ۵۱۱ ق.م.ا و تهدید به بمب‌گذاری، ماده ۵۱۲ ق.م.ا با محوریت تحریک به جنگ و کشتار، ماده ۵۱۵ تا ۵۱۷ ق.م.ا با مفروض سوء قصد به مقامات سیاسی، ماده ۶۷۵ ق.م.ا و مناط ایجاد حریق در عمارت و محل سکونت، ماده ۶۸۷ ق.م.ا بر مبنای تخریب وسائل و تأسیسات، ماده ۶۸۸ ق.م.ا با دامنه اقدامات و تهدید علیه بهداشت عمومی و ماده ۱۸۳ ق.م.ا به بعد و اخلاص شدید در نظم عمومی کشور و ناامنی یا ورود خسارت عمده به تمامیت جسمانی افراد یا اموال عمومی و خصوصی در قالب بازدارندگی و جرم‌انگاری سیاست تقنینی حقوق کیفری اجتماعی مشاهده نمود. علی‌هذا، نگرش ایرانی - اسلامی اصولاً به ترور با هر انگیزه و توجیه شرعی انجام گردد محکوم بوده و اسلام قائل به مجازات قاتل و باطل نشدن خون انسان بی‌گناه و پیشگیری از ترور است. همچنین، در طرح‌ریزی اجتماعی مفهوم تروریسم با مفاهیمی مانند خشونت و تهدید مواجه هستیم. از منظر جامعه‌شناسی وقتی در جوامع وجدان عمومی خدشه‌دار می‌گردد و سطح اطاعت‌پذیری مردم از تعهدات اخلاقی، دینی و مناسبات انسانی کاسته شود، افزون بر این، نقص تحصیلات، عدم امنیت انسانی، بی‌عدالتی و اضطراب، ساختارهای سیاسی و پیوندهای اجتماعی و ایدئولوژی مذهب و فرهنگ، باعث گرایش افراد به تروریسم و شورش‌های اجتماعی می‌شوند. با توجه به اینکه تروریسم جرمی در حق بشریت است لذا مدلول نقض حقوق اجتماعی بزه‌دیدگان جرائم تروریستی در حیطة نقض حقوق بشر را می‌توان به تضييع حق حیات، حق آزادی بیان، حق آزادی اجتماع، حق آزادی فکر، عقیده و مذهب، حقوق اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی عدم برخورداری از امنیت در زندگی اجتماعی، تجاوز به حاکمیت، مطلق شکنجه غیر انسانی و اهانت، قحطی و فقر، انهدام منابع حیاتی مانند سیستم آب و برق، ایجاد جو ترس و تهدید در سطح عمومی اجتماع افرون بر قربانی ترور، پخش مواد محترقه و آلوده‌کننده با اثرگذاری بر محیط و اجتماع انسانی و جرح فیزیکی مسبوق به آسیب افراد اجتماع به قصد انتقام اشاره نمود. از مصادیق مدلول نقض حقوق اجتماعی بزه‌دیدگان جرائم تروریستی در

ساختار نقض ملاحظات اخلاقی نیز می‌توان به غافل‌گیرانه بودن اقدامات تروریستی و ترور بدون تبعیض و تشخیص نام برد. در ارتباط با فرضیه‌سازی حمایت اجتماعی بزه‌دیدگان جرائم تروریستی با الگوهای کاهش آسیب‌پذیری فردی - اجتماعی از طریق استفاده از نیروهای نظامی محلی و مدنی، روش‌های مؤثر در پیشگیری از تروریسم روبرو هستیم. در این نوع از پیشگیری، مداخله در روند اقدام‌های پیشگیرانه مردمی و محلی، تعامل با بخش‌های مختلف اجتماعی، مشارکت با نهادهای وابسته و تدابیر ناظر بر اشخاص با محوریت کنترل رفت و آمد و وضع دستورالعمل‌های محدودکننده و اماکن با حیطه بازرسی مبادی ورود و خروج و کنترل مرزها نقش مهمی را در پیشگیری ایفا می‌کند. همچنین یکی از مضامین خسارت‌زدایی از بزه‌دیدگان تروریسم از طریق مجازات، جبران خسارت‌ها ناشی از تروریسم توسط بزه‌کار با استدلال به اصل شخصی بودن و دولت با برهان «من له الغرم فعلیه الغرم»، رعایت مصالح عاطفی، سیاسی و قصور در انجام وظیفه «والذین هم لامانتهم و عهدهم راعون» فالامام راع و هو مسئول عن رعیتهم، هدر نرفتن خون مسلمان «لا یطل دم امری مسلم» توسط بیت‌المال محقق می‌گردد. در نهایت باید بیان نمود که در نظام حقوقی ایران توجه ویژه‌ای از طریق بیش از ۲۰۰ قانون به بزه‌دیدگان و خانواده‌های آنان که شهید یا جانباز می‌شوند شده است. بطور کلی حمایت عملی بزه‌دیدگان جرائم تروریستی در ایران در خصوص حمایت عملی بزه‌دیدگان و کسانی که از جرائم تروریستی دچار صدمه و حادثه دیده‌اند به چند دسته تقسیم می‌شوند: ۱- حمایت قانونی و قضائی، ۲- حمایت معنوی، ۳- حمایت مادی و اقتصادی.

حمایت قانونی و قضائی: چنانچه افرادی که تعرض و مجروح و یا مصدوم یا شهید شده‌اند در سازمان بنیاد شهید و جانبازان در ایران مدیریت حقوقی و قضایی وجود دارد مبنی بر حمایت از خانواده‌های شهدا و جانبازان که با پیگیری‌های قضائی و عملی پرونده‌ها منتج به نتیجه شده و حکم صادر می‌گردد که حکم و یا قصاص و یا حبس تعزیری و یا اعدام و یا پرداخت دیه می‌باشد و در مواردی که ضارب مشخص نیست دیه از بیت‌المال مسلمین پرداخت می‌گردد که قوانین بنیاد شهید و بنیاد جانبازان و قانون مجازات اسلامی قانون حمایت از ایثارگران و قوانین خاص دیگر می‌باشد. حمایت معنوی: حمایت معنوی از بزه‌دیدگان پس از وقوع جرم تروریستی سریعاً پس از مداوا توسط مسئولین مورد تفقد قرار می‌گیرند رهبر معظم انقلاب سریعاً به دیدار آنها رفته و با آنها ملاقات می‌کند و از نزدیک با آنها هم‌کلام می‌شود مثل قضیه تروریستی حادثه شاهچراغ شد که پس از یک هفته به دیدار مقام معظم رهبری رفته و از نزدیک با آنها گفتگو و دلداری و مورد تنفر قرار داده

است و با برگزاری همایش‌ها بصورت ماهیانه و ایام مختلف و مراسم ترحیم و یا اعیاد و برگزاری سمینارها بزه‌دیدگان را حمایت می‌کند. مسئولین کشوری لشکری محلی از ریاست جمهور تا دهیار روستا و حتی نام‌گذاری خیابان‌های روستاها و شهرها به اسم شهدا نام‌گذاری می‌کنند. حمایت از مجروحین و و جانبازان: بعد از حادثه تروریستی تمامی درمان اعم از دکترای عمومی تخصصی و فوق تخصصی در ایران بصورت رایگان انجام می‌گیرد و بعد از حادثه و درمان معاینه‌های روانپزشکی بصورت خاص نیز بصورت رایگان انجام می‌گیرد که در جهان منحصر به فرد است و حمایت مادی و اقتصادی: با توجه به قوانین خاص جهت استخدام خانواده‌های شهدای جرائم تروریستی - قوانین خاص جهت ثبت نام در کنکور - قوانین خاص جهت استخدام فرزندان و بزه‌دیدگان جرائم تروریستی - استخدام جهت خانواده ایثارگران تهیه و تدوین وام ازدواج فرزندان شهدا و جانبازان، وام جهت خرید مسکن - کمک هزینه‌های منزل، خانه و خانواده می‌تواند باشد.

پیشنهادهای پژوهش

نتایج نشان داد که در مقررات ایران در حوزه حمایت اجتماعی از بزه‌دیدگان ناشی از تروریسم، علاوه بر پراکندگی و عدم انسجام قوانین، در برخی موارد با خلأ قانونی مواجه هستیم.

۱- پیشنهاد می‌گردد تا با نگاهی به قوانین کشورهای دیگر، قوانین حوزه حمایت اجتماعی از بزه‌دیدگان ناشی از تروریسم انسجام یابند و مقرره‌هایی در خصوص ارتقای حمایت از بزه‌دیدگان تصویب شود، زیرا وجود قوانین متعدد در کنار رویه‌های قضایی متفاوت به پیچیدگی مسائل مربوط به حمایت دامن زده است.

۲- قانون‌گذار جمهوری اسلامی باید با مطالعات گسترده‌تر، توجه بنیادین به موضوع خسارات معنوی ناشی از جرم به منظور رفع موانع برآید و همواره در وضع قوانین، دکتربین و رویه قضایی و نظرات علماء حقوق و فقها را مد نظر داشته باشد تا حقوق متضررین و بزه‌دیدگان پایمال نگردد و قوانین وضع شده کامل و خالی از هر گونه اشکال باشد.

۳- در راستای به حداقل رسانیدن خلاءهای قانونی در خصوص حوزه حمایت اجتماعی از بزه‌دیدگان ناشی از تروریسم می‌توان با بهره‌گیری از کنوانسیون‌های بین‌المللی و همچنین نظریات فقها و حقوقدانان و توجه حداکثری به رویه قضایی موجود گامی مثبت برداشت.

فهرست منابع:

- * قرآن کریم.
- ابن منظور، ابو الفضل، جمال الدین، محمد بن مکرم (۱۴۱۴). لسان العرب، بیروت: دار الفکر للطباعه و النشر.
- ابن‌ابی‌جمهور، محمد (۱۴۰۳). عوالی اللئالی العزیزیه فی الأحادیث الدینیّه، قم: مؤسسه سید الشهداء (ع).
- اسماعیلی، محمد (۱۳۹۶). عدالت پیشگیرنده مهار جرم در بستر نظام حقوقی، حقوق کیفری و جرم‌شناسی، شماره ۲.
- اسماعیلی، مهدی (۱۳۹۵). صلاحیت به جرایم تروریستی در قوانین ایران، نشریه حقوقی دادگستری، شماره ۹۴.
- ایازی، محمدعلی (۱۳۸۹). ملاکات احکام و شیوه‌های استکشاف آن، قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه.
- ایروانیان، امیر (۱۳۹۰). سیاست‌گذاری جنایی، رساله دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی.
- آصفی، محمدمهدی (۱۳۸۵). مبانی نظری حکومت اسلامی، تهران: مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی.
- آلن بیرو (۱۳۸۷). فرهنگ علوم اجتماعی، ترجمه باقر ساروخانی.
- بزرگمهری، مجید (۱۳۹۶). نقض حقوق بشر با اقدامات تروریستی و مبارزه با آن، نشریه سیاست جهانی، شماره ۱۹.
- پاک‌نهاد، امیر (۱۳۹۲). احساس ناامنی و ترس از جرم، آموزه‌های حقوق کیفری، شماره ۵.
- توجهی، عبدالعلی (۱۳۷۸). سیاست جنایی حمایت از بزه‌دیدگان، مجله مجتمع آموزش عالی قم، شماره ۴.
- جبعی عاملی، محمدبن مکی (۱۴۱۴). شرح لمعه، بیروت: انتشارات دارالعلم الاسلامی.
- جعفری تبریزی، محمدتقی (۱۳۷۷). مقایسه حقوق بشر از دیدگاه غرب و فقه و حقوق، تهران: مؤسسه نشر کرامت.
- جمعی از محققان در پژوهشگاه تحقیقات اسلامی (۱۴۲۹). فرهنگ جهاد و دفاع، قم: انتشارات زمزم هدایت.

- حاجی ده‌آبادی، احمد (۱۳۸۵). تطبیق جبران خسارت بزهدیده به هزینه دولت، رساله دکتری، دانشگاه شهید بهشتی.
- حسینی طهرانی، محمدحسین (۱۴۲۱). ولایت فقیه، مشهد مقدس: انتشارات علامه طباطبایی.
- حسینی، سید ابراهیم (۱۳۸۷). تروریسم بین‌المللی از دیدگاه اسلام، نشریه معرفت، شماره ۱۲۵.
- حسینی‌نژاد، حسینقلی (۱۳۷۳). حقوق کیفری بین‌المللی، تهران، انتشارات نشر میزان.
- حکیم، محسن (۱۳۷۴). مستمسک العروه الوثقی، قم: انتشارات دار التفسیر.
- حمیری، نشوان بن سعید (۱۴۲۰). شمس‌العلوم و دواء کلام‌العرب من الکلووم، بیروت: انتشارات دار الفکر المعاصر.
- دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۶۱). لغت‌نامه، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- دهقانی، علی (۱۳۹۰). رویکرد امنیت‌گرا نظام دادرسی کیفری، رساله دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه تهران.
- رجب، محمدعلی (۱۳۹۱). نگاهی به وضعیت مواجهه کیفری با جرایم تروریستی، نشریه شهر قانون، شماره ۳.
- ساریخانی، عادل (۱۳۸۷). مبانی خسارت‌زدایی دولتی از بزهدیدگان در حقوق جزا و فقه، شماره ۱.
- سیم‌بر، رضا (۱۳۸۵). چالش‌ها تطبیق تعریف تروریسم از دیدگاه بازیگران بین‌المللی، نشریه راهبرد، شماره ۳۹.
- شاهرودی، محمود (۱۳۸۰). تروریسم و دفاع مشروع از دیدگاه اسلام و حقوق بین‌الملل، همایش پگاه، شماره ۳۶.
- طیب، علیرضا (۱۳۸۲). تروریسم، تاریخ، جامعه‌شناسی، گفتمان، حقوق، تهران: انتشارات نشر نی.
- عالی‌پور، حسن (۱۳۸۴). نسبیت مفهومی تروریسم از نگاه فقه، نشریه مطالعات راهبردی، شماره ۵۰.
- عمیدزنجانی، عباسعلی (۱۳۷۷). فقه سیاسی و حقوق بین‌الملل اسلام، تهران، انتشارات امیرکبیر.

- فاتح، محسن (۱۴۰۰). مدیریت قانونی جهت جلوگیری از جرایم تروریستی، نشریه پژوهش‌های نوین، شماره ۱.
- فاگان، اندرو (۱۳۸۴). مفهوم حقوق بشر، ترجمه امیر غلامی، سایت سکولاریسم برای ایران.
- فیروزجانی، حسن (۱۳۹۹). ملاحظات اخلاقی مربوط به دادرسی جرایم تروریستی، پژوهش‌های حقوقی، شماره ۲.
- فیومی، احمد بن محمد مقری (بی‌تا). المصباح المنیر فی غریب الشرح الکبیر للرافعی، قم: منشورات دار الرضی.
- قدیری، رشید (۱۳۹۶). تقابل حقو مصلحت با تأکید بر جرایم تروریستی، مجله دادگستری، شماره ۹۸.
- قربان‌نیا، ناصر (۱۳۸۳). مواجهه با تروریسم با رویکرد نظامی، سیاسی یا حقوقی، نشریه نامه مفید، شماره ۴۳.
- کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۶۳). الکافی، تهران: انتشارات دار الکتب الإسلامیه.
- کوشا، جعفر (۱۳۸۰). تروریسم و دفاع مشروع از دیدگاه اسلام و حقوق بین‌الملل، همایش پگاه ۱۳.
- گلدوزیان، ایرج (۱۳۸۹). حقوق جزای اختصاصی، تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی.
- گلدوست جویباری، رجب (۱۳۸۷). بررسی فقهی و حقوقی محاربه و جرایم مشابه، تهران، انتشارات جنگل.
- لسانی، حسام‌الدین (۱۳۹۰). حمایت‌های مادی دیوان بین‌المللی کیفری از بزه‌دیدگان، شماره ۲.
- مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی (۱۳۶۳). مرآه العقول فی شرح أخبار آل الرسول، تهران: دار الکتب الإسلامیه.
- مجلسی، محمدتقی بن مقصودعلی (۱۴۱۴). لوامع صاحب‌قرانی المشتبه بشرح الفقیه، قم: انتشارات اسماعیلیان.
- محسنی، رضاعلی (۱۳۹۰). بازشناسی و تحلیل پدیده تروریسم، نشریه مطالعات سیاسی، شماره ۱۲.
- محمود عبد الرحمان (بی‌تا). معجم المصطلحات و الألفاظ الفقهیه، بیروت: انتشارات دار الفكر المعاصر.

- محمودی جانکی، فیروز (۱۳۸۲). مبانی و اصول جرمانگاری، رساله دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه تهران.
- مروج، حسین (۱۳۷۹). اصطلاحات فقهی، قم: انتشارات بخشایش.
- مشکینی اردبیلی، علی (۱۳۹۲). التعلیقہ الاستدلالیہ علی العروہ الوثقی، قم: مؤسسه علمی فرهنگی دارالحديث.
- مصطفوی، محمد کاظم (۱۴۲۱). القواعد الفقهیه، قم: مؤسسه النشر الإسلامی.
- معین، محمد (۱۳۵۱). فرهنگ لغت معین، تهران: انتشارات امیرکبیر.
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۸۵). دائره المعارف فقه مقارن، قم: مدرسه الإمام علی بن ابی طالب (علیه السلام).
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۴۲۴). کتاب النکاح، قم: مدرسه الإمام علی بن ابی طالب (علیه السلام).
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۴۲۷). استفتاءات، قم: مدرسه الإمام علی بن ابی طالب (علیه السلام).
- موسوی بجنوردی، سید محمد (۱۳۸۰). مسأله ترور و تروریسم از منظر اسلام، همایش دانشکده علوم قضایی.
- موسوی بجنوردی، محمد (۱۳۷۹). قواعد فقهیه، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
- موسوی روضاتی، احمد (۱۴۳۲). إجماعات فقهاء الإمامیه، بیروت: مؤسسه الأعلمی للمطبوعات.
- مومن قمی، محمد (۱۳۸۹). مبانی تحریر الوسیله، تهران: انتشارات مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س).
- مهدوی پور، اعظم (۱۳۹۸). رهیافت‌های پیش‌نگرانه در مهار تروریسم، نشریه پژوهش حقوق کیفری، شماره ۳۰.
- میرمحمدصادقی، حسین (۱۳۹۴). سیاست در عدالت کیفری حاکم بر جرایم تروریستی، حقوق کیفری، شماره ۱۳.
- ناجی‌راد، محمدعلی (۱۳۸۷). جهانی شدن و تروریسم، تهران: انتشارات دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
- نجف‌آبادی، حسین؛ منتظری، علی (۱۴۲۹). حکومت دینی و حقوق انسان، قم: انتشارات ارغوان دانش.

- نجف‌آبادی، حسین علی منتظری (بی‌تا). رساله استفتانات، قم، ایران.
نجفی ابرندآبادی، علی حسین (۱۳۸۴). عدالت برای بزه‌دیدگان، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۵۲.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین (۱۳۹۴). سلب آزادی پیشگیری محور، پژوهش‌های حقوق کیفری، شماره ۱۲.
- هادویان، غلامحسین (۱۳۸۲). تروریسم و موضع حقوق اسلامی نسبت به آن، نشریه صباح، شماره ۴۵.
- هاشمی شاهرودی، محمود (۱۳۸۲). فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل بیت (ع)، قم: مؤسسه دائره‌المعارف فقه اسلامی.
- یوسفی مراغه، مهدی (۱۳۹۲). بررسی تطبیقی خدمات‌رسانی به بزه‌دیدگان تروریسم و جنگ، شماره ۱۳.

Social Support for Victims of Terrorist Crimes

Mirza Ali Adabi¹, Mehdi Sabooripour (Ph.D)²
Seyed Hasan Hashemi (Ph.D)³

DOI: 10.22055/QJSD.2023.42198.2738

Abstract:

Terrorism as a crime against humanity is a serious topic of domestic and international law. The new dimensions of terrorism have attacked the social culture and religious and cultural beliefs of the nations, but in connection with the processing and explanation of the approach of social support for its victims, we are faced with the suspension of any position. The religion of Islam, by arguing that human beings are infallible, following the planning of legal confluence with the phenomenon in the form of concepts such as war, murder and assassination, with the inference of the violation of fundamental rights, including human rights, famine and poverty, violation of sovereignty and social support of the victims of terrorist crimes in Examples include reducing individual-social vulnerability and compensating the victims. Considering that most of the terrorist crimes occur in Islamic areas, the author aims to explain the approach of social support for the victims of terrorist crimes with the Islamic-Iranian approach using a descriptive-analytical method. The result is that by looking at the evolution of terror and reviewing the social conditions of the victims of terrorist crimes and social action to support the victims of terrorist crimes with the focus on the violation of the social rights of the victims of terrorist crimes crimes as victims of neglected crimes and taking the lives of innocent people has been neglected, and drawing the Islamic-Iranian model and solving the ambiguity leads to increased social support.

Key Concepts: *Terrorist, Terrorism, Social Support, Murder, Assassination*

¹ PhD student, Department of Law, Birjand Branch, Islamic Azad University, Birjand, Iran, dr.adabi061@gmail.com

² Assistant Professor, Department of Law, Birjand Branch, Islamic Azad University, Birjand, Iran and Assistant Professor, Faculty of Law, Shahid Beheshti University (Corresponding Author), m_sabooripour@sbu.ac.ir

³ Assistant Professor, Department of Criminal Justice and Criminology, Birjand Branch, Islamic Azad University, Birjand, Iran, hashemi@iaubir.ac.ir

